

ІНФОРМАЦІЙНА СФЕРА УКРАЇНИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

INFORMATION SPHERE OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Воронкова О.І., аспірантка

*Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»*

Статтю присвячено дослідженню особливої ролі інформаційної сфери України в умовах сталого розвитку. З'ясуванню цієї ролі сприяв комплексний підхід щодо аналізу інформаційної сфери і як самостійної сфери суспільного розвитку, і як об'єкта публічного управління. Підкреслено суттєве значення публічного управління для досягнення Цілей сталого розвитку. Запропоновано акцентувати увагу на опрацюванні напрямів формування правового забезпечення публічного управління інформаційною сферою України – його правової форми. Виходячи із системної форми організації правового забезпечення та використовуючи нормативно-правовий підхід щодо дослідження інформаційної сфери, отримано наступні результати.

Встановлено, що правова природа суспільних відносин в інформаційній сфері має інформаційно-правовий, адміністративно-правовий, цивільно-правовий та ін. характер. Запропоновані критерії класифікації інформаційної сфери як об'єкта публічного управління («за напрямками державної інформаційної політики», «за сутністю суспільних відносин в інформаційній сфері», «за змістовними ознаками поняття інформаційної сфери») сприяли встановленню сутності, змісту та структури інформаційної сфери, зважаючи на потребу у комплексному врахуванні різних аспектів: широкий, вузький, матеріальний, процесуальний. З'ясовано, що багатоаспектний комплексний підхід щодо дослідження структури інформаційної сфери дозволяє виявити правові проблеми (виклики) інформаційної сфери, які слід вирішувати під час формування правового забезпечення публічного управління інформаційною сферою України.

Подальші напрями наукового дослідження будуть пов'язані із комплексним використанням нормативно-правового, системного та технологічного підходів для дослідження інформаційної сфери, а також із розробкою моделі правового забезпечення публічного управління інформаційною сферою України.

Ключові слова: інформаційна сфера, публічне управління, об'єкт публічного управління, нормативно-правовий підхід, правове забезпечення, правова природа, правові виклики, сутність, зміст, структура, сталий розвиток.

The article is devoted to the study of the special role of the information sphere of Ukraine in the context of sustainable development. This role was clarified by a comprehensive approach to the analysis of the information sphere both as an independent sphere of social development and as an object of public administration. The author emphasizes the essential importance of public administration for achieving the Sustainable Development Goals. It is proposed to focus on the development of the areas of formation of legal support for public administration of the information sphere of Ukraine - its legal form. Based on the systemic form of organization of legal support and using the regulatory and legal approach to the study of the information sphere, the following results are obtained.

The author establishes that the legal nature of public relations in the information sphere is of information law, administrative law, civil law, etc. The proposed criteria for classification of the information sphere as an object of public administration («by the directions of the State information policy», «by the essence of public relations in the information sphere», «by the substantive features of the concept of information sphere») contributed to establishing the essence, content and structure of the information sphere, given the need for a comprehensive consideration of various aspects: broad, narrow, material, procedural. It is established that a multidimensional comprehensive approach to the study of the information sphere structure allows identifying legal problems (challenges) of the information sphere which are addressed in the course of formation of the legal framework for public administration of the information sphere of Ukraine.

Further areas of scientific research will be related to the integrated use of regulatory, legal, systemic and technological approaches to study the information sphere, as well as to the development of a model of legal support for public administration of the information sphere of Ukraine.

Key words: information sphere, public administration, object of public administration, regulatory and legal approach, legal support, legal nature, legal challenges, essence, content, structure, sustainable development.

Постановка проблеми. Відповідно до Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні [1], національна інформаційна сфера є основою розвитку інформаційного суспільства в Україні. Водночас, і для виконання положень глави XIV «Інформаційне суспільство» Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом [2] виникає об'єктивна потреба у розбудові національної інформаційної сфери (далі – ІС). Слід констатувати, що дослідження ІС (у тому числі, щодо особливостей її правового забезпечення, реалізації управлінської функції тощо) не лише не втрачають своєї актуальності, але й навпаки, посилюються. У зв'язку з цим доречним постає висновок, отриманий І.В. Арістової ще у 2005 році стосовно особливої ролі та значенні ІС, яка постає «системоутворюючим чинником життя суспільства і держави, активно впливає на стан політичної, економічної, оборонної та інших складових безпеки країни, а у багатьох країнах і «вбирає» їх» [3, с. 240]. Свідченням цього, зокрема можуть слугувати й положення Указу Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, яким було ухвалено Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [4], стосовно того, що саме просування інтересів України у світовому інформаційному просторі відноситься до першочергових задач, які

необхідно вирішувати. Водночас, наступним Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722 визначено необхідність забезпечувати дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року [5].

Посилюючи аргументацію, можемо додати, що стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ), різноманітних інформаційних ресурсів, інформаційних систем, інфраструктури взагалі (особливо в умовах інформаційної та навіть когнітивної «війни»), необхідність їх систематичного впровадження, зокрема і у діяльність органів публічної влади, вимагає від наукової спільноти щільної уваги та методичного опрацювання виникаючих проблем та питань, пов'язаних, насамперед, з вибором адекватних способів, засобів, методів та режимів правового регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері. Таким чином, тема статті є актуальною в умовах перегляду парадигми розвитку людства, а саме: «Пріоритетною стає проблема сталого розвитку через ефективне використання нелімітованих ресурсів – інформації та знань [6, с. 16].

Мета дослідження. Грунтуючись на нормативно-правовій базі, результатах існуючих доктринальних досліджень, визначити зміст, сутність, структуру та правову

природу інформаційної сфери України як невід'ємної складової теоретико-правових засад правового забезпечення публічного управління інформаційною сферою України в умовах сталого розвитку.

Методологічною базою дослідження поставали наступні методи: системний, логіко-семантичний, формально-юридичний, контент-аналізу, структурно-функціональний, порівняльно-правовий, аналізу та синтезу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз наукової літератури з певних галузей науки (зокрема, «Право», «Державне управління» тощо) дозволяє стверджувати, що дослідженню теоретичних проблем формування та розвитку інформаційної сфери (надалі – ІС), реалізації положень державної інформаційної політики, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (надалі – ІКТ) у діяльність органів публічної влади, особливості реалізації права на доступ до інформації, захисту персональних даних, проблем інформаційної безпеки та кібербезпеки, розбудови інформаційного суспільства присвячено як дисертаційні дослідження, так і монографії та інші роботи, зокрема: Е.Е. Аблякімової, І.В. Арістової, О.А. Баранова, К.І. Белякова, О. Біліної, Ю.В. Бондара, В.М. Брижка, Ю.П. Бурило, В.Д. Гавловського, С. В. Гришака, Р.А. Калюжко, Л.П. Коваленко, О.В. Копана, Б. А. Кормича, Т.А. Костецької, О. В. Кохановської, В.А. Липкана, О.В. Логінова, І. С. Лопатіна, Ю.Ю. Макогонюк, А. І. Марушака, О.Г. Марценюка, Ю.О. Мосенко, А.В. Пазюка, В.Г. Пилипчука, С.В. Петрова, О.С. Оніщенко, Н. А. Савінової, О. М. Селезньової, І.М. Сопілко, О. В. Сосніна, О.М. Солодкої, Т. О. Чернадчук, В. М. Фурашева, В. С. Цимбалюка, М.Я. Швеца, О.І. Яременко та ін. Серед зарубіжних джерел, насамперед, М. Кастельса та Ф. Махлуп.

Усвідомлюючи значний внесок зазначених вчених у розвиток юридичної науки (зокрема, наук інформаційного та адміністративного права), водночас, вважаємо за доцільне підкреслити наступне. Останнім часом практично не спостерігаються роботи, в яких враховується комплексний вплив ІС, правових та технологічних інструментів інформаційного суспільства на ефективність діяльності суб'єктів публічного управління задля досягнення Цілей сталого розвитку в Україні. Поділяючи позицію, викладену у статті «Національний механізм реалізації Цілей сталого розвитку в умовах інформаційного суспільства в Україні: роль юридичного механізму та його складових» [7] щодо ролі ІС у формуванні правової та інституційної складових механізму, акцентуємо увагу у даній статті на: а) значенні особливостей класифікації ІС за різними критеріями; 2) викликах ІС (передусім правових); в) важливості врахування зворотнього зв'язку (у аспекті правових викликів) від ІС (як об'єкта публічного управління) під час розробки правового забезпечення публічного управління ІС України.

Виклад основного матеріалу. Передусім, слід зазначити, що проведений аналіз дозволяє стверджувати, що дослідження інформаційної сфери здійснюється представниками різних наук та спеціальностей та у різних контекстах (зокрема, у філософському, соціальному, технічному, організаційному, правовому та управлінському тощо). На підтвердження цього, наприклад К.І. Беляков зазначає, що «проблеми інформаційної сфери сучасного суспільства можна розглядати, як мінімум, у п'яти аспектах, а саме: адміністративному, правовому, соціальному, економічному у технічному» [8, с. 8]. Водночас, К. І. Беляков запропонував інформаціологічну теорію в праві, яка є «реалізацією ідей вчених-юристів відносно інтеграції наукових знань про інформаційні процеси в правовій науці» [9, с. 11] та продовжує дослідження проблем зв'язку управління, права та інформації.

Окремо варто додати, що серед наукової спільноти існує також дискусія щодо доцільності вживання тер-

міну «інформаційна сфера» взагалі. Тим не менш, термін «сфера» залишається усталеним та постійно вживається у відповідних дослідженнях. На сьогодні лише посилюється значення суспільних процесів, які постійно розвиваються та трансформуються в ІС. Зазначимо, що саме такими процесами постають діджиталізація, цифровізація та подальша інформатизація діяльності органів публічної влади (зокрема, як суб'єктів публічного управління ІС) задля досягнення Цілей сталого розвитку. У роботі подальшого розвитку отримують положення статті [7], що від ефективності впровадження різноманітних інструментів (організаційних, правових, інформаційних та ін.) публічного управління залежить досягнення кожної Цілі сталого розвитку.

Як було зазначено вище, важливо, що існують різні підходи щодо дослідження інформаційної сфери, узагальнення яких було зроблено у роботі. Наприклад, в межах «соціально-інформативного підходу» (в основі – теорія мережевого суспільства) ІС постає ключовим компонентом соціального розвитку та формування інформаційного суспільства, а інформація розуміється як ресурс соціальної взаємодії, забезпечує доступ до знань та прийняття рішень у суспільстві. Таке розуміння ІС відстоюється у працях М. Кастельса, який, розвиваючи концепцію мережевого суспільства, зазначав: «мережа – це колективна взаємодія, котра через волокно та ефір пов'язує в єдине ціле об'єкти живої і неживої природи, кількість яких швидко зростає... «мережеве суспільство» – це специфічна форма соціальної структури, що встановлюється емпіричними дослідженнями як характеристики «інформаційної епохи» [10, с. 233]. У результаті в ІС виникають нові суспільні відносини, що будуються за новими принципами та які отримують назву «мережеві» відносини.

У межах наступного, системного підходу, ІС досліджується з позиції системних принципів (як комплекс взаємопов'язаних елементів, серед яких, зокрема, інформаційні ресурси, технології, суб'єкти та процеси). Саме завдяки синергетичним ефектам системи і виникає взаємодія між елементами, які забезпечують обіг інформації (інформаційну діяльність та процеси). Прикладом практичної реалізації такого розуміння постає впровадження електронного уряду (функція інтегрування даних із органів державної влади, зокрема, в межах реалізації публічно-сервісної діяльності). Серед представників такого розуміння, безумовно слід назвати Л. фон Бергаланфі, Т. Парсонса, Р. Вінера тощо.

Технологічний підхід до розуміння ІС ґрунтується на важливості та значенні інформаційних технологій та інфраструктури у функціонуванні інформаційної сфери. Крім того, підкреслюється значення інновації в сфері цифрових технологій, телекомунікацій та обробки великих даних. Серед представників цього підходу, зокрема, К. Шеннон (розробник теорії інформації) [11].

Водночас, в межах економічного підходу, інформація розглядається вже як економічний ресурс і товар, який має вартість та може бути об'єктом купівлі-продажу, а основними аспектами дослідження ІС постають, зокрема розвиток цифрової економіки, ринок інформаційних послуг, монетизація даних. Серед представників – П. Друкер та його концепція «економіки знань».

У свою чергу, культурологічний підхід виходить із того, що інформаційна сфера містить у собі певні культурні коди та цінності, які, у свою чергу впливають на формування світогляду та соціальних норм. Значення інформації проявляється, зокрема у тому, що вона постає інструментом культурної комунікації, що знаходить свою реалізацію передусім у впливі, які здійснюють медіазасоби на культурні процеси суспільства.

Також можна виділити дослідження, які розглядають інформаційну сферу, передусім у контексті безпеки та загроз. Основна ідея такого підходу (умовно, «безпеко-

вого») полягає у тому, що ІС є об'єктом загроз та викликів, що, безумовно вимагає утворення належних механізмів захисту та управління. Основними проблемними питаннями ІС постають теоретичні та практичні проблеми, пов'язані із кібербезпекою, протидією інформаційним та когнітивним «війнам», захистом інформаційних систем тощо.

Безумовно, особливий інтерес викликають дослідження ІС з позицій нормативно-правового підходу (дослідження правової природи, змісту ІС, правового забезпечення та регулювання за допомогою системи правових засобів, відповідних політик, концепцій, стратегій та процедур й процесів). Безумовно, наше дослідження, насамперед, ґрунтується на цих позиціях (на такому аспекті дослідження ІС). Водночас, у роботі усвідомлюється необхідність застосування інтегрованого підходу, який використовує особливості та можливості усіх перелічених підходів, у першу чергу – нормативно-правового, технологічного та системного. В умовах цифрової трансформації суспільства виникає об'єктивна потреба у створенні правового підґрунтя для впровадження нових цифрових платформ – блокчейн, штучний інтелект, інтернет-речі, великі дані та ін. Це, у свою чергу, має бути враховано під час формування правового забезпечення публічного управління інформаційною сферою України, як правової форми публічного управління, що і буде висвітлено у наступних публікаціях.

Отже, намагаючись з'ясувати правову природу, сутність, зміст та особливості ІС (насамперед для цілісного та комплексного представлення її як об'єкта публічного управління) логічним, на нашу думку, постає означення з науковими доробками та висновками, отриманими у результаті дослідження різноманітних проблем, пов'язаних, передусім із формуванням ІС та її правового забезпечення. Так, усвідомлюючи роль та значення державної інформаційної політики (надалі – ДІП) України, те, що її положення визначають основні правові засади формування та розвитку ІС, методи та форми впливу на об'єкти ІС тощо, наукова спільнота постійно приділяє їй увагу, досліджуючи її різні аспекти. Прикладом цього, передусім, слугують роботи [12; 13].

Зокрема, визнаючи мету ДІП України, І.В. Арістова ще у 2000 р. вказувала, що її довгостроковою стратегічною метою є формування відкритого інформаційного суспільства на основні розвитку національної інформаційної сфери – єдиного інформаційного простору цілісної держави, його інтеграція у світовий інформаційний простір з урахуванням національних особливостей та інтересів під час забезпечення інформаційної безпеки на внутрішньодержавному та міжнародному рівнях [13]. Водночас, В.О. Негодченко, визнаючи зміст діяльності щодо реалізації ДІП України, підкреслює, що вона проявляється «не лише в задоволенні власних інформаційних потреб, а також забезпеченні на належному рівні інформаційних прав і свобод громадян, інформаційних потреб суспільства й інформаційної безпеки громадян, суспільства та держави в цілому» [12, с. 40]. На нашу думку, з такими висновками науковців слід погодитися.

Разом з тим, зазначимо, що відповідно до ст.3 Закону України «Про інформацію», основними напрямками ДІП України є: 1) забезпечення доступу кожного до інформації; 2) забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації; 3) створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства; 4) забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень; 5) створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування; 6) постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів; 7) забезпечення інформаційної безпеки України; 8) сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору [14].

Таким чином, намагаючись вирішити завдання щодо визначення структури ІС, слід усвідомити, що (відповідно до положень цієї статті Закону) до складових ІС (за критерієм «напрямки ДІП») слід віднести: 1) питання доступу до інформації; 2) обіг інформації; 3) інформаційні системи; 4) мережі інформації; 5) національні інформаційні ресурси; 6) електронне урядування; 7) інформаційна безпека тощо. Враховуючи визначення інформаційної безпеки однієї із складових ІС, є підстави включити пов'язану із неї складову – сферу реалізації інформаційного суверенітету, дослідженням якої займалися різні науковці, зокрема В.М. Супрун Т.А. Костецька, А.В. Пазюк. Таким чином, для нашого дослідження важливо усвідомлювати, що сфера реалізації інформаційного суверенітету постає однією із головних складових інформаційної сфери України.

Окремий блок наукових досліджень присвячений питанням сутності, змісту суспільних відносин в ІС, їх правового регулювання. Проведений аналіз дозволяє виявити два основних наукових підходи щодо цих питань. Так, в межах першого підходу досліджуються «суспільні відносини в інформаційній сфері», які (за своєю юридичною природою) визначаються як «цивільно-правові» та «адміністративно-правові». Прикладами такого розуміння постають, зокрема, роботи, Є.О. Харитонова [15].

У рамках другого підходу інформаційні відносини вважаються окремим видом суспільних відносин (в інформаційній сфері). Саме така позиція відстоюється у дослідженнях таких науковців, як: І. В. Арістова, О. А. Баранов, В. М. Брижко, В. П. Горбулін, І.Б. Жиляєв, Р. А. Калюжний, А. І. Марущак, О. Г. Марценюк, В. С. Цимбалюк, М. Я. Швець, Ю. С. Шемшученко, Д. Ю. Шпенюк. Передусім І.В. Арістова, ґрунтуючись на загальній теорії правовідносин та сутності й особливостях ІС, розробила та запропонувала концепцію інформаційних правовідносин [16]. Зокрема, дослідниця наполягає на тому, що суспільні відносини в інтегративній інформаційній сфері доцільно розглядати як «системне утворення, складовими якого постають підсистеми «змішаних» та «чистих» суспільних відносин» [16, с. 49]. У свою чергу, перша підсистема включає до свого складу дві групи суспільних відносин (1 група – це, наприклад, інформаційно-управлінські, інформаційно-майнові, інформаційно-банківські; 2 група – це управлінсько-інформаційні, майново-інформаційні, банківсько-інформаційні, трудово-інформаційні та ін.) [16, с. 49]. При цьому, слід усвідомлювати, що у першій групі інформаційні відносини постають основними, а інші відносини (управлінські, майнові, банківські, трудові та ін.) – забезпечувальними [16, с. 49]. Таким чином, в ІС (у вузькому тлумаченні) виникають суто інформаційні відносини (друга підсистема) та суспільні відносини першої групи першої підсистеми. Водночас, сукупність цих відносин – це «суспільні відносини в інформаційній сфері» або «інформаційні відносини у широкому трактуванні», а суто інформаційні – «інформаційні відносини у вузькому трактуванні» [16, с. 49].

Разом з тим, в означеній публікації [16, с. 49], підкреслюється, що регулювання суспільних відносин в ІС здійснюється за допомогою норм як інформаційного права, так і інших галузей права (адміністративного, цивільного, трудового та ін.), тобто, суспільні відносини мають різну юридичну природу.

У дослідженнях О. А. Баранова [17] акцентується увага на тому, що «основним предметом правового регулювання слід визнати соціальні (суспільні) відносини, які виникають у процесі створення, перетворення і споживання інформації на базі застосування електронно-обчислювальних машин. Такі відносини становлять особливий різновид інформаційних відносин і називаються інформаційно-комп'ютерними, а вказану діяльність відносять до сфери комп'ютерної інформації» [17, с. 93]. Тобто, О.А. Баранов окремо визначає ще й сферу комп'ютерної інформації.

Натомість, у роботі Ю. М. Нечипорук пропонується власна класифікація відносин в інформаційній сфері: 1) у сфері інформаційної безпеки держави; 2) у сфері надання послуг зв'язку і телекомунікацій (включає такі складові, як: інформатизація, телекомунікація, поштовий зв'язок та користування радіочастотним ресурсом України); 3) у сфері надання рекламних послуг; 4) у сфері захисту авторського і суміжного права; 5) у сфері надання архівних та бібліотечних послуг; 6) у сфері діяльності засобів масової інформації; 7) у сфері статистики [18, с. 7]. Тобто, дослідниця у складі інформаційної сфери виділяє, щонайменше, сім сфер – складових. Водночас, у дослідженні [18, с. 7] відсутня чітка позиція щодо характеру суспільних відносин, що виникають у зазначених складових інформаційної сфери, а також їх правової природи.

Таким чином, ІС, як об'єкт публічного управління, за критерієм «суспільні відносини» постає системним утворенням із двох складових: 1) «інформаційні суспільні відносини»; 2) «складні суспільні відносини» (наприклад, інформаційно-управлінські, інформаційно-майнові). Правова природа суспільних відносин в ІС – інформаційно-правова, адміністративно-правова, цивільно-правова та ін.

Проведені дослідження дозволили з'ясувати, що у багатьох роботах науковці для встановлення змісту та структури ІС використовують визначення поняття «інформаційна сфера». Тобто, ще одним критерієм класифікації ІС може поставати доктринальне визначення поняття. У науковому середовищі на сьогодні відсутній єдиний методологічний підхід щодо визначення даного поняття.

Свого часу І.В. Арістова, досліджуючи еволюційний розвиток поняття «інформаційна сфера» [3], вказувала на нелегалізованість понять «інформаційна сфера» та «інформаційний простір України»; відмічала існування різних наукових позицій щодо визначення поняття «національна інформаційна сфера», потреба в якому обумовлена процесом національної державної розбудови [3]. З цього приводу О.М. Солодка також відмічає, що «до наукового обігу вводяться такі поняття, як «інформаційний простір», «інформаційна сфера», «інформаційно-правовий простір», «сфера інформації», «віртуальний простір» «кібернетичний простір» тощо. Причому, інформаційний простір часто розглядається вже як частина простору кібернетичного» [19, с. 41]. У свою чергу, К.І. Беляков також застосовує поняття «віртуальне середовище», зазначаючи, що воно постає «не якоюсь альтернативою, а невід'ємною частиною реального світу, що знайшло свій вираз у концепції «реальної віртуальності», комунікація та взаємодія в рамках якої впливає на життя суспільства та держави» [20, с. 51].

На нормативно-правовому рівні закріплено поняття «кіберфізичний простір» (відповідно до Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018 – 2020 роки [21]), який утворюється у результаті процесу цифровізації: «як насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливує інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір» [21].

Аналіз визначення наведених понять та термінів дозволив усвідомити, що на сьогодні переважає позиція, згідно з якою інформаційна сфера розглядається: по-перше, як відносно самостійна сфера (вузьке розуміння поняття «інформаційна сфера»); по-друге, як допоміжна сфера, яка охоплює усі інші сфери суспільства, зокрема, економічну, політичну, соціальну, культурну тощо (широке розуміння поняття «інформаційна сфера»). Проведений аналіз наукової літератури стосовно визначення поняття «інформаційна сфера» дозволив усвідомити існування різних підходів у межах означеної позиції.

Наприклад, прихильники першого підходу при визначенні поняття «інформаційна сфера» ґрунтуються на значенні іншого терміну – «інформаційний простір». На думку А.В. Логінова «єдиний інформаційний простір України, який формується державними органами, громадськими, політичними і соціальними організаціями та громадянами, а також функціонує на основі правових, організаційних, науково-технічних, економічних, фінансових, методичних, гуманітарних і моральних принципів з урахуванням вимог і завдань національної інформаційної безпеки України» [22, с. 23].

Прихильницею такого підходу частково постає С.Ю. Белявська, яка у результаті проведеного дослідження доходить висновку про те, що «інформаційний простір» – це соціальне середовище, у якому здійснюється виробництво, збирання, зберігання, поширення і використання інформації, а також користувачі різних видів інформаційних ресурсів, що підпадають під юрисдикцію чинного законодавства [23, с. 30]. У свою чергу, як відмічає дослідниця, «інформаційна сфера» – це сукупність інформаційних та інформаційно-інфраструктурних відносин, що складаються в процесі основної та допоміжної інформаційної діяльності суб'єктів, які здійснюють збір, формування, розповсюдження та використання інформації [23, с. 30]. Таким чином, С.Ю. Белявська доходить висновку, що «інформаційний простір включає в себе інформаційну сферу» [23, с. 30].

Разом з тим, прихильники іншого підходу вважають, що при визначенні поняття «інформаційна сфера» до його змісту слід включати не лише діяльність, але й інформаційні ресурси, інфраструктуру тощо. Наприклад, К.І. Беляков визначає ІС як «сукупність інформаційних ресурсів в єдності із засобами, методами та умовами, які дозволяють їх активізувати та активно використовувати» [24, с. 116]. Отже, К.І. Беляков системоутворюючим чинником ІС вважає саме інформаційні ресурси.

Водночас, О.А. Баранов пропонує наступне визначення: «інформаційна сфера – це сукупність інформації та інформаційних ресурсів, інформаційної інфраструктури, суб'єктів, що здійснюють оборот інформації, тобто її створення, поширення (передавання), зберігання, використання та знищення та забезпечують цей оборот, суспільних відносин, які при цьому виникають, системи їх правового забезпечення, а також інституційної системи державного управління та регулювання цією сферою» [25, с. 21,22].

У результаті проведеного ґрунтовного дослідження правової природи ІС, досвіду європейських країн, ролі ІС у формуванні інформаційного суспільства, І.В. Арістова пропонує поняття «інформаційна сфера» розуміти у широкому та вузькому тлумаченні. Так, розкриваючи широкое тлумачення поняття ІС, вчена пропонує введення в науковий обіг нового поняття – «національна інформаційна сфера», яка розуміється як «єдиний інформаційний простір України, який формується суспільством і державою та інтегрується до єдиного європейського інформаційного простору з урахуванням національної інформаційної безпеки» [3, с. 244]. Виходячи із цього розуміння ІС, дослідниця наголошує на тому, що «інформаційна сфера поступово стає системоутворюючим чинником життя суспільства і держави» [3, с. 244].

У подальшому, І.В. Арістова запропонує введення у науковий обіг поняття «інтегративна інформаційна сфера», яка «за інформаційним критерієм (тобто за циркуляцією інформації) об'єднує усі сфери суспільного життя, у тому числі й інформаційну» [16, с. 48; 26]. Водночас, поняття «інформаційної сфери» розуміється як «сфера, в якій здійснюється суто інформаційна діяльність (збирання, виробництво, зберігання, використання, розповсюдження інформації) та відповідна діяльність, що забезпечує інформаційну діяльність» [16, с. 48]. Наведені

І.В. Арістової аргументи заслуговують на підтримку, що, у свою чергу, дозволяє нам погодитися із запропонованим визначенням поняття ІС.

Корисною, з нашої точки зору є позиція Р.С. Свистовича [27], який, узагальнюючи наукові підходи щодо аналізу ІС та її складових, акцентує увагу на доцільності виділення двох основних концепцій. Перша концепція – інформаційного простору, відповідно до якої «структуру інформаційної сфери (інформаційного простору) складають інформаційні ресурси (всі бази даних) та інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура» [27, с. 39]. Р.С. Свистович вказує, що «інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура, у свою чергу, включає до себе наступні підсистеми: 1) комп'ютерні та телекомунікаційні мережі; 2) мережі та канали передачі даних; 3) інформаційні та телекомунікаційні технології; 4) науково-виробничий потенціал в галузях зв'язку, телекомунікацій; 5) система забезпечення інформаційної безпеки; 6) система масової інформації; 7) система інформаційного законодавства» [27, с. 39]. Друга концепція – сфера інформаційної діяльності, згідно з якою ІС «динамічно інтегрує між собою всі ключові складові, до яких відносяться: 1) її суб'єкти (фізичні, юридичні особи); 2) їх діяльність (інформаційні дії, процеси); 3) об'єкти діяльності (інформація, засоби зв'язку, інформатизації)» [27, с. 40].

Водночас, заслуговує на підтримку прагнення Т. О. Чернадчук при визначенні змісту поняття «інформаційна сфера» враховувати різні аспекти (широкий, вузький, матеріальний, процесуальний) [28]. Передусім, ґрунтуючись на відповідних дослідженнях ІС, проведених І.В. Арістової та її науковою школою (зокрема, Д.В. Сулацьким, Р.С. Свистовичем), Т.О. Чернадчук пропонує наступне. Так, ІС потребує комплексного дослідження, тому її доцільно розглядати: 1) у широкому аспекті (як єдиний інформаційний простір, який формується суспільством і державою); 2) у вузькому аспекті (як сферу, у якій здійснюється суто інформаційна діяльність, так і діяльність щодо забезпечення суто інформаційної); 3) у матеріальному аспекті (як систему об'єктивно взаємопов'язаних елементів (інформаційні ресурси, інформаційно-телекомунікаційний простір, інформаційне законодавство, тощо); 4) у процесуальному аспекті (як інформаційну діяльність і є опосередкованим правом видом суспільної діяльності щодо одержання, зберігання, використання та поширення інформації з метою досягнення певного результату) [28].

На нашу думку, такий підхід постає обґрунтованим і дозволяє сформулювати комплексне уявлення про зміст та структуру ІС (за умов дослідження ІС за усім аспектами). Вочевидь, ми поділяємо таку позицію та у подальшому будемо враховувати у своєму дослідженні. Водночас, слід враховувати й рекомендації щодо визначення структури ІС іншими дослідниками.

У роботі відстоюється позиція, що, зважаючи на структуру інформаційної сфери, будь-який дослідник може визначити її правові проблеми (виклики). Наприклад, якщо одним із структурних елементів ІС є інформація

(інформаційні ресурси), то виникає проблема щодо правового регулювання: інформації з обмеженим доступом (зокрема, щодо захисту персональних даних); доступу до публічної інформації; забезпечення безпеки інформаційних ресурсів в інформаційній системі. Виділення ІКТ одним із структурних елементів ІС зумовлює необхідність створення правових умов для їх впровадження у діяльність органів публічного управління тощо.

Таким чином, під час розробки правового забезпечення публічного управління інформаційною сферою України необхідно враховувати зворотній зв'язок (у аспекті правових викликів) між ІС, як об'єктом публічного управління, та суб'єктами публічного управління (передусім, органами державної влади, які і є суб'єктами правотворчості). Така пропозиція зумовлена розглядом: 1) публічного управління інформаційною сферою України як системного утворення; 2) правового забезпечення як правової форми публічного управління.

Висновки. Проведене дослідження дозволило переконатися, що вирішення проблеми сталого розвитку України вимагає трансформації та інтеграції існуючих наукових підходів щодо розвитку інформаційної сфери як самостійної сфери суспільного життя, так і забезпечувальної, зокрема діяльності суб'єктів публічного управління, які здійснюють управлінський вплив на відповідних суб'єктів під час виконання завдань для досягнення Цілей сталого розвитку.

Ґрунтуючись на положеннях системного підходу, досліджено інформаційну сферу України (як об'єкт публічного управління) з використанням нормативно-правового підходу (дослідження правової природи, змісту та сутності інформаційної сфери, правового забезпечення). Встановлено, що правова природа суспільних відносин в інформаційній сфері має інформаційно-правовий, адміністративно-правовий, цивільно-правовий та ін. характер.

Запропоновані критерії класифікації інформаційної сфери як об'єкта публічного управління («за напрямками державної інформаційної політики», «за сутністю суспільних відносин в інформаційній сфері», «за змістовними ознаками поняття інформаційної сфери») сприяли встановленню сутності, змісту та структури інформаційної сфери, зважаючи на потребу у комплексному врахуванні різних аспектів: широкий, вузький, матеріальний, процесуальний.

Встановлено, що багатоаспектний комплексний підхід щодо дослідження структури інформаційної сфери дозволяє виявити правові проблеми (виклики) інформаційної сфери, які слід вирішувати під час формування правового забезпечення публічного управління інформаційною сферою України. Наголошено на важливості реалізації публічного управління у правовій формі.

Подальші напрями наукового дослідження будуть пов'язані із комплексним використанням нормативно-правового, системного та технологічного підходів для дослідження інформаційної сфери, а також із розробкою моделі правового забезпечення публічного управління інформаційною сферою України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80> (дата звернення 01.10.2024).
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27.06.2014 р. URL: <https://goo.gl/6BtyuH> (дата звернення 01.10.2024).
3. Арістова І.В. Еволюційний розвиток поняття «Інформаційна сфера». *Вісник Націон-го унів-ту внутр-х справ*. 2005. вип. 31. С. 239-245. URL: <https://goo.su/3uyAg>
4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5/2015> (дата звернення: 01.10.2024).
5. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/722/2019> (дата звернення: 01.10.2024).
6. Мельников О.В. Сталий розвиток інформаційної сфери України: напрями та перспективи: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 389 с.

7. Арістова І.В. Національний механізм реалізації цілей сталого розвитку в умовах інформаційного суспільства в Україні: роль юридичного механізму та його складових. Монографія: *Сучасна парадигма публічного та приватного права в умовах сталого розвитку*, Scientific monograph. Vol. 1. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023. P. 1-31. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-331-6-1>.
8. Беляков К. І. Інформаційно-правові дослідження: походження, становлення, стан та перспективи розвитку. *Інформація і право*. 2011. № 2. С. 4-12.
9. Беляков К. І. Організаційно-правове та наукове забезпечення інформатизації в Україні: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. К. 2009. 38 с.
10. Castells M. The Rise of the Network Society. Vol. I : *The Information Age: Economy, Society, and Culture*. 2nd Ed. Hoboken (New Jersey) : Wiley-Blackwell, 2009. 656 p.
11. Shannon C. E. Communication Theory of Secrecy Systems. *Bell System Technical Journal*. Oct. 1949. vol.28-4 656-715 p. URL: <https://pages.cs.wisc.edu/~rist/642-spring-2014/shannon-secrecy.pdf>.
12. Негодченко В.О. Адміністративно-правове забезпечення державної інформаційної політики органами Національної поліції України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. ХНУВС, 2017. 463 с.
13. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти : монографія / За заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. 368 с.
14. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12> (дата звернення: 01.10.2024).
15. Харитонов Є. О., Давидова І. В. Категорії правочину: від римського negotium до «іт-правочину». *Часопис цивілістики*. 2018. О德斯. С.89-95.
16. Арістова І. В., Чернадчук В.Д. Концепція інформаційних правовідносин: сутність та особливості використання у сфері банківської діяльності. *Інформація і право*. 2012. № 3. С. 47-56. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2012_3_8.
17. Баранов О. А., Жилієв І. Б., Семенченко А. І. Українське інформаційне право на початку XXI століття. Інформатизація та відкритість влади як засоби демократизації суспільства. К. : Либідь, 2003. С. 88-100.
18. Нечипорук Ю. М. Адміністративна відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Відкритий Міжнародний ун-т розвитку людини «Україна». Київ. 2014. 19 с.
19. Солодка О.М. Інформаційний простір держави як сфера реалізації інформаційного суверенітету. *Інформація і право*. 2020. № 4 (35). С. 39-46. URL: <http://il.ipri.org.ua/article/view/221216>.
20. Беляков К.І. Понятійні та методологічні основи регулювання нових типів інформаційних відносин : «віртуальні правовідносини». *Lex Portus : юрид. наук. журн.* 2016. № 2. С. 47-63.
21. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/67-2018-%D1%80> (дата звернення: 01.10.2024).
22. Логінов О.В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Київ. 2005. 236 с.
23. Белявська С. Ю. Організаційно-правові засади впровадження інновацій у судове управління в умовах інформаційного суспільства в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НУБіП. Київ. 2016. 209 с.
24. Беляков К.І. Інформатизація в Україні: проблеми організаційно-правового та наукового забезпечення : монографія. К. : КВІЦ, 2008. 576 с.
25. Баранов О.А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика: монографія. К. : Едельвейс, 2014. 433 с.
26. Арістова І.В. Система права України в умовах інформаційного суспільства та цифрової економіки. *Приватне та публічне право*. 2020. № 3. С. 44-51. DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2020.3.9> URL: http://pp-law.in.ua/archive/3_2020/11.pdf
27. Свистович Р.С. Правове регулювання інформаційних відносин у сфері масової інформації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. НУБіП. Київ. 2011. 226 с.
28. Чернадчук Т.О. Правове регулювання інформаційних відносин у сфері банківської діяльності: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Классич. приватн. ун-т. Запоріжжя. 2012. 20 с.